

Зорица Ж. Јоцић
Министарство просвете
Школска управа Ваљево

УДК: 371.3::811.163.41'36
ИД БРОЈ: 184492300

Прегледни рад
Примљен: 3. 2. 2011.
Прихваћен: 15. 3. 2011.

ОД ЛИНГВОМЕТОДИЧКОГ ТЕКСТА ДО КВАЛИТЕТНЕ НАСТАВЕ ГРАМАТИКЕ

Апстракт: Применом аналитичко-дескриптивне методе, у раду се разматра коришћење лингвометодичког текста у настави граматике. Тумаче се погодности лингвометодичког текста за сагледавање језичких појава. Закључује се да се ослањањем на лингвометодички текст обезбеђује очигледност и најприроднији пут овладавања граматичком грађом. Улога лингвометодичког текста незаменљива је јер се граматички садржаји изучавају на основу непосредне језичке праксе. Акцентат се ставља на функције лингвометодичког текста (стилска, експресивна, методичка, информативна, комуникативна и истраживачка). Анализирају се и начини коришћења и демонстрација лингвометодичког текста.

Кључне речи: повезаност језика и књижевности, лингвометодички текст, функције, начин коришћења и демонстрација лингвометодичког текста

УВОД

Нераскидиво јединство језика и књижевности остварује се у настави која језик разматра као средство књижевне уметности, а књижевно дело као уметничку творевину која налази своју потврду у језичким нормама и законитостима. При томе, треба имати у виду чињеницу да се језик сазнаје мисаоно-логичким радњама, запажањем, расуђивањем, уопштавањем и закључивањем, а да је књижевност уметност која се доживљава емоцијама, маштом и мисаоним операцијама. С обзиром да језик није само логичка конструкција, већ и средство изражавања и комуницирања, свакој граматичкој анализи треба да претходи садржајна, јер ученици морају прво открити и разумети садржај, па тек онда уочавати средства и облике којима је то исказано. Исто тако, садржајна анализа текста неће бити успешна уколико ученици не владају потребним знањем из граматике.

Један од начина свестраније повезаности наставе граматике и наставе књижевности јесте употреба лингвометодичког текста на коме ће се сагледавати одређена језичка појава. Ако се добро одабере и правовремено употреби,

лингвометодички текст битно доприноси успеху, свежини и квалитету наставе граматике. Битно је да лингвометодички текст садржајем и обликом буде подстицајан у буђењу интересовања ученика за граматичку проблематику јер ће тако лакше савладати одређену језичку појаву, а постигнут успех ће повећати самопоуздање и учврстити мотиве за даљи рад на пољу језика.

За текст који се користи у настави граматике поред назива лингвометодички употребљавају се и други називи, као што су: методички полазни текст, језички предложак, поетски текст и сл. Одмах се намеће и питање садржаја лингвометодичког текста. Дешић (1995: 330) добро закључује: „Да би се текст могао сматрати лингвометодичким, потребно је да има два дијела, двије целине: текст у ужем смислу ријечи, изабран по методичким критеријумима и методичку апаратуру (питања и други радни захтјеви и подстицаји).“ Избор текста врши наставник на основу стручних и методичких критеријума јер не постоји готова формула на основу које би се тачно знало која је врста текста одговарајућа за усвајање одређеног језичког феномена. Најчешће се узимају књижевноуметнички текстови које одликује богатство, лепота и узорност језичког израза. То могу бити краћи одломци из романа, приче, лирске и епске песме, бајке, басне и сл. Веома корисно могу послужити и друге језичке творевине, као што су: научно-популарни текстови, ученички писмени задаци, информативно-пословни састави, публицистички текстови итд. Важно је да текст не буде превише дуг како се не би скренула пажња са основне намене – усвајања одређених језичких феномена. Методичка апаратура мора да омогући учеников истраживачки и стваралачки приступ материји којом треба да овлада, а радни задаци да буду формулисани тако да привуку пажњу, заинтересују и подстакну ученика да се активно укључи у њихову израду.

ФУНКЦИЈЕ ЛИНГВОМЕТОДИЧКОГ ТЕКСТА

Значај лингвометодичког текста за унапређење квалитета наставе граматике најбоље се може сагледати преко његових бројних функција међу којима се издвајају следеће.

Стилска функција. – Сваки лингвометодички текст је јединствена језичка творевина коју карактерише посебан избор речи и особен начин на који су оне сложене у целину. Ученике треба навикавати да уочавају речи и однос између њих, склад у склопу и дужини реченице, њену разноврсност у конструкцији, као и њену ритмичност. Осим тога, битно је запазити средства и поступке којима је мисао саопштена и усклађеност језичког израза са мишљу и осећањима.

Експресивна функција. – Све језичке јединице и појаве добијају у тексту посебну изражајност. Битно је да ученик схвати како је нешто речено да би доживео лепоту и непоновљивост начина на који је текст изграђен. Ако

је текст мисаоно богат, ако обилује снажним, упечатљивим, јасним и сликовитим језичким изразом, оставиће утисак на ученике и покренуће их на активност.

Методичка функција. – Методички императив наставе граматике јесте да граматичка сазнања треба да извиру из текста и да увиру у њега. Текст служи за откривање и препознавање језичке појаве, али и за увежбавање и примену стеченог језичког знања. Све методичке активности се спроводе у тексту. У настави граматике се полази од текста, а исход сваког граматичког сазнања треба да буде текст.

Информативна функција. – Лингвометодички текст је информативан ако саопштава нешто ново, нешто што смањује неизвесност и неодређеност и унапређује учениково знање. Ученик не сме примати информације пасивно, онако како су дате, него активно, прерађујући их у својој свести и дајући им нови смисао и релације.

Комуникативна функција. – Лингвометодички текст треба да буде садржајем и формом у функцији комуникације или преношења мисли и идеја. Да би се остварило лако и потпуно споразумевање, саставни и пратећи комуникативни сегменти лингвометодичког текста морају имати одређене одлике.

Наслов треба да означава текст, информише о битним компонентама садржаја, даје упутство, буди занимање и изграђује очекивање у односу на текст који следи. Провокативно делују наслови упадљиве величине слова у којима су присутни упитни искази јер изазивају радозналост и у великој мери мисаоно ангажују ученика.

Текст у ужем смислу речи као носећи део лингвометодичког текста мора да буде садржајно и визуелно изазован да би пробудио интересовање ученика. Садржај текста не сме бити оптерећен сегментима који отежавају препознавање одређене језичке појаве. Да би се језичка појава визуелно лакше уочила, може се штампати другим, косим, развученим или тамнијим словима.

Загади и погдстицаји у методичкој апаратури треба да буду тако формулисани да од ученика траже решавање проблема на основу самосталне процене, и да при томе укључују његово непосредно, практично искуство. Просторни распоред радних подстицаја може бити разноврстан. Дефинишу се изнад или испод текста, али веома провокативно делују када су померени лево, десно или дијагонално у односу на текст. Обично се штампају мањим, али тамнијим словима, па се одмах визуелно уочавају.

Илустрација учествује у презентовању и организовању, истицању и појашњавању садржаја лингвометодичког текста. Добра илустрација је битан мотивационо-визуелни фактор привлачности лингвометодичког текста јер доприноси да се на веома вешт начин интегрише компонента ликовности са писаним симболима. Најчешће се користе иконицке илустрације, попут фотографија и модерног цртежа који је деци близак, јер су на сличан начин

илустроване сликовнице. Треба нагласити да илустрација не може заменити лингвометодички текст, али може помоћи да апстрактни граматички садржаји постану уверљиви, очигледни и интересантни.

Истраживачка функција. – На часу граматике ученика треба довести у позицију истраживача који на погодном лингвометодичком тексту самосталним ангажовањем открива одређене језичке законитости. Успех у истраживању неке језичке појаве биће већи ако су ученици добили припремне истраживачке задатке. Ови задаци се најчешће решавају код куће, а могу се дати и на часу пре обраде текста. Може се десити да ученици дају различите одговоре на исте задатке, те ће то бити врло погодна прилика да се стварају нове проблемске ситуације и предузимају додатна језичка истраживања. Треба имати у виду чињеницу да су задаци истраживачки само ако садрже извесну препреку, тешкоћу, ако у одговорима нема понављања, него давања новог знања, нових информација које је ученик открио самосталним трагањем.

НАЧИН КОРИШЋЕЊА ЛИНГВОМЕТОДИЧКОГ ТЕКСТА

Лингвометодички текст је потребан за сваки час наставе граматике, а и за самосталан рад ученика код куће. У току једног часа могу се употребити два до три лингвометодичка текста. Већи број би оптеретио и прекинуо методички поступак овладавања језичком грађом и утицао би на смањење интензитета активности ученика.

Лингвометодички текст се може користити на почетку часа, ради увежбавања на новим примерима, у фази самосталног и стваралачког рада ученика, за домаћи задатак, као наставни листић, у облику теста итд.

У почетној етапи часа лингвометодички текст може послужити као полазна мотивацијска основа на којој се препознаје и објашњава нека језичка појава. Његова употреба у фази уочавања и упознавања неког граматичког или правописног правила помаже превазилажењу проблема апстрактности језичких категорија и афирмише правило очигледности, јер се о језику говори из непосредне језичке праксе.

Ако се језичко градиво добро не увежба, неће постати трајна својина ученика. Вежбањем на новом лингвометодичком тексту знање о ученој језичкој појави добија на квалитету и претвара се у вештину и способност, а настава граматике се приближава свом крајњем циљу – потпуној и трајној писмености сваког ученика.

Није довољно да ученици само препознају неке језичке облике, него је потребно да их знају самостално применити у новим језичким околностима. Милија Николић (1992: 75) наглашава: „Ученичку самосталност не треба буквално схватити, декларативно је уважити и оставити самој себи. То је планирана, методички припремљена и стимулисана самосталност, која подразумева наставникову истрајну помоћ, посебно у стваралачком усмеравању

ученика и посебном вредновању оригиналности, истраживачке смелости, критичког духа и дивергентног мишљења“. Погодан лингвометодички текст стимулисаће ученикову самосталност и активираће његове стваралачке потенцијале.

Лингвометодички текст је користан као вид самосталне активности ученика ван школе. Може бити у функцији утврђивања језичког градива или припреме за предстојећи час обраде неког граматичког феномена. Стереотипне домаће задатке ученици доживљавају као досадну и замарајућу обавезу. Одбојност је већа ако су задати на брзину, у последњим тренуцима часа или после звона. Основно је да ученике треба припремити за рад домаћег задатка благовременим давањем потребних објашњења и упутстава. Добро одабран лингвометодички текст провоцираће пажњу и мотивисаће ученика за активан и самосталан однос према раду код куће. Обављање таквог домаћег задатка не представља за ученика наметнут терет, већ извор задовољства.

Лингвометодички текст задат у форми наставног листића треба да „позива на истраживање, да заинтересује ученика, да провоцира његове мисаоне способности и емотивне склоности“ (Вучковић 1984: 117). Такав наставни листић се може употребити при обради, утврђивању, обнављању, систематизовању, проширивању и проверавању садржаја из граматике. Користан је као повратна информација о томе колико су ученици заиста овладали језичком грађом. Може се припремити исти текст, а различита питања за групе, парове или сваког ученика појединачно. Наставни листићи различитих величина или боја делују изазовно и привлаче пажњу ученика, а могу бити и визуелна ознака за задатке по тежини.

Лингвометодички текст задат у облику теста погодан је за проверу усвојености граматичког градива. Битно је да питања и задаци у методичкој апаратури буду подстицајни и усмеривачки да би се изазвала радозналост ученика и обезбедио стваралачки приступ решавању задатака. Коришћењем лингвометодичког текста отклониће се једноличност и сувопарност часа тестирања. Овакав тест ученици прихватају као помоћ у процесу трајног усвајања језичких законитости, а не као проверавање ради оцењивања.

ДЕМОНСТРАЦИЈА ЛИНГВОМЕТОДИЧКОГ ТЕКСТА

Одговарајућа демонстрација лингвометодичког текста учиниће језичке садржаје провокативним, динамичним и интересантним. Да би био ефектан, лингвометодички текст мора бити написан графички правилним словима једнаке величине, са потребним размаком између речи у реченици, без прецртаних, брисаних или накнадно дописаних речи, отисака шаке или мрља од писаљке.

За демонстрацију лингвометодичког текста може се користити: графофолија, плакат, наставни листић, компјутерска презентација итд.

Лингвометодички текст написан или одштампан на графофолији пројектује се помоћу графоскопа. Графофолије се могу постављати једна изнад друге, слојевито, тако да је могуће приказати најпре текст у ужем смислу речи, а затим методичку апаратуру. Припремају се унапред, тако да се на самом часу добија у времену. Преко исте графофолије наставник комуницира са целим одељењем. Он је окренут лицем према ученицима, па може да прати њихове реакције. Презентација лингвометодичког текста помоћу графофолије помаже ученицима да са више разумевања и активније учествују у усвајању језичких садржаја.

Ако се лингвометодички текст демонстрира преко плаката, мора бити динамичан, једноставан и занимљив да би код ученика подстакао жељу за проучавањем језичких садржаја. Текст и методичку апаратуру мора пратити одговарајући ликовни израз који се бира у зависности од природе језичке поруке коју треба пренети. Визуелно представљање лингвометодичког текста преко плаката доприноси да ученици лакше схватају и боље памте изложени језички садржај.

За демонстрацију лингвометодичког текста путем наставног листића треба обезбедити за сваког ученика по један наставни листић. „Већ само добијање у руке таквог листића делује мобилно на ученичку индивидуалност. Тиме му се уједно даје до знања да се рачуна на његове субјективне снаге и да се верује да су оне дорасле таквом задатку“, закључује Илић (1983: 83). Текст у ужем смислу може бити исти за све ученике, а радне задатке и подстицаје треба прилагодити могућностима сваког ученика. Битно је да су задаци провокативни, да подстичу и позивају ученика на рад.

Компјутерска презентација лингвометодичког текста ангажује више ученичких чула јер се општење врши не само помоћу писаног текста него и помоћу боје, слике и звука. Таква комуникација је занимљива, што се повољно одражава на укупан резултат. Презентација лингвометодичког текста уз помоћ рачунара повећава очигледност, убедљивост и привлачност језичких садржаја које ученик треба да усвоји. У ту сврху веома је погодан дидактички обликован програм Power Point који омогућава комбиновану презентацију текста, графике, слике у боји, покрета и звука.

ЗАКЉУЧАК

Непримерено је ако се учење граматике сведе на бубање правила и дефиниција и на потпуно одвајање од језичке праксе. Наставничково сувопарно набрајање примера и диктирање дефиниција, као и често самоиницијативно закључивање доводи до пасивности ученика за које граматика постаје нешто што је тешко схватити и што им делује као велики терет. Зато, обично, излаз налазе у механичком запамћивању граматичких термина и правила, тако да њихово знање остаје на нивоу просте репродукције напамет научених садржаја.

Проблем невладања граматичким категоријама постаје очигледан када тако научена правила треба применити у живој језичкој пракси.

Ослањањем на лингвометодички текст обезбеђује се најприроднији пут овладавања граматичком грађом. При томе се отклања одбојност ученика према апстрактним језичким садржајима јер се они изучавају на основу непосредне језичке праксе, а настава граматике постаје квалитетнија, очигледнија, динамичнија и привлачнија. Наставник треба да одабере или састави погодан лингвометодички текст, што није нимало лак и једноставан посао, јер такав текст треба да испуни бројне услове да не би био сам себи сврха, тј. да би корисно послужио у настави граматике. Практично, добро је када се за час припреми лингвометодички текст који је, пре свега, zasiћен језичком појавом која се изучава, али и целовит, занимљив, кратак и разумљив, прилагођен узрасту и језичком искуству ученика.

ЛИТЕРАТУРА

Вучковић (1984): Миролуб Вучковић, *Методика наставе српскохрватског језика*, Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.

Дешић (1995): Милорад Дешић, *Лингвометодички текстови*, у књизи: *Методика наставе српског језика*, Београд: Учитељски факултет.

Илић (1983): Павле Илић, *Ученик, књижевна дело, настава*, Загреб: Школска књига.

Николић (1992): Милија Николић, *Методика наставе српског језика и књижевности*, Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.

Zorica Jocić
Ministry of Education
Ministry Office in Valjevo

FROM LINGUISTIC-METHODOLOGICAL TEXT TO SUCCESSFUL GRAMMAR TEACHING

Summary: The paper studies through analytic and descriptive method the use of linguistic-methodological text in teaching grammar. It concludes that application of a linguistic-methodological text offers the most natural way of mastering grammatical structures. Modern approaches to teaching grammar stress the importance of using an adequate linguistic-methodological text for studying a linguistic structure. Successful grammar teaching relies very much on linking

language and literature, i.e. focusing on obvious and natural ways of acquiring grammar. The paper studies functions of a linguistic-methodological text (stylistic, methodological, informative, communicative and problem-solving), and analyses and demonstrates the ways of using such a text in teaching grammar.

Key words: linking language and literature, linguistic-methodological text, functions, ways of using and demonstrating a linguistic-methodological text